

УДК 342.9(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.84>

ПРО ДЕЯКІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ УЧАСНИКІВ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Остапенко О.І.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
ORCID: 0000-0002-9833-3043

Баїк О.І.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»,
ORCID: 0000-0003-4819-7722

Остапенко О.І., Баїк О.І. Про деякі питання класифікації учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення.

У статті зауважено, що сьогодні доволі спірними залишаються пояснення сутності понять «процес» і «процесуальна процедура» з посиланням на те, що вони, певною мірою, є близькими до послідовних процесуальних дій сторін (учасників), які спрямовані на досягнення за своїми наслідками юридично значимого результату. Водночас поняття «адміністративний процес» має ширший зміст у порівнянні з поняттям «провадження у справах про адміністративні правопорушення», адже, шляхом застосування норм адміністративного процесу, регулюванню піддається значно ширший спектр адміністративно-правових відносин, реалізація яких відбувається за участю сторін провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Розглянуто наукові підходи щодо класифікації учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Зазначено, що сьогодні існує доволі широкий перелік наукових пошуків, які пов'язані із суб'єктами адміністративного процесу (провадження). Підкреслено, що кожна з наявних конструкцій важлива для подальшого її вдосконалення та застосування в адміністративно-юрисдикційній діяльності уповноважених на це суб'єктів.

Зазначено, що для класифікації учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, з урахуванням їх процесуального статусу, варто звернути увагу на ознаки, які властиві для кожного учасника провадження,

характеризуючи їх роль і місце в провадженні, а також наявність прав і обов'язків під час розгляду справи, прийняття по ній рішення та під час його виконання. До ознак, які характеризують адміністративно-процесуальний статус учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, і є підставами для їх класифікації, віднесено: 1) соціальну сутність суб'єктів як сторін адміністративного провадження; 2) відношення суб'єктів до вчиненого адміністративного правопорушення; 3) визначення ролі, призначення, змісту та обсягу повноважень, які належать учасникам адміністративного провадження; 4) закріплення в адміністративно-правових нормах форм і методів участі органів (посадових осіб) при розгляді справ про адміністративні правопорушення; 5) поділ учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення на основних та факультативних тощо.

Ключові слова: адміністративний процес, адміністративні правопорушення, адміністративно-процесуальний статус, класифікація, суб'єкти адміністративного провадження.

Ostapenko O.I., Baik O.I. On some issues of classification of participants in proceedings on administrative offences.

The article notes that today the explanations of the essence of the concepts of «process» and «process procedure» remain quite controversial, with reference to the fact that they are, to a certain extent, close to the sequential procedural actions of the parties (participants) aimed at achieving a legally significant result. At the same time, the concept of «administrative process» has a broader

meaning compared to the concept of «proceedings on administrative offences», since, through the application of administrative process rules, a much wider range of administrative and legal relations is regulated, the implementation of which takes place with the participation of the parties to proceedings on an administrative offence.

The authors examine the scientific approaches to the classification of participants to proceedings on administrative offences.

It is noted that today there is a fairly wide range of scientific research related to the subjects of administrative process (proceedings). It is emphasized that each of the existing constructions is important for its further improvement and application in the administrative and jurisdictional activities of the authorized entities.

It is noted that for the classification of participants in proceedings in cases of administrative offenses, taking into account their procedural status, it is worth paying attention to the features that are characteristic of each participant in the proceedings, characterizing their role and place in the proceedings, as well as the presence of rights and obligations during consideration of the case, making a decision on it and during its execution. The signs that characterize the administrative-procedural status of the participants in the proceedings in cases of administrative offenses and are grounds for their classification include: 1) the social nature of the subjects as parties to administrative proceedings; 2) the attitude of the subjects to the committed administrative offence; 3) determination of the role, purpose, content and scope of powers belonging to the participants to administrative proceedings; 4) enshrining in administrative and legal norms the forms and methods of participation of authorities (officials) in the consideration of cases of administrative offenses; 5) division of participants to proceedings on administrative offences into main and optional ones, etc.

Key words: administrative process, administrative offences, administrative procedural status, classification, subjects of administrative proceedings.

Постановка проблеми. Проведення у справах про адміністративні правопорушення є одним із важливих за теоретичною і практичною значимістю складових елементів адміністративно-процесуального права. Практична реалізація стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення, незважаючи на чисельні наукові пропозиції та обґрунтування, пов'язані з адміністративно-процесуальним статусом учасників провадження, залишається у більшості випадках спірною і потребує подальшого дослідження.

Стан опрацювання проблематики, пов'язаної з класифікацією учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення опубліковані в наукових працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка та інших.

Мета статті. Розглянути дискусійні питання щодо класифікації учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення. Запропонувати ознаки, які характеризують процесуальний статус учасників у справах про адміністративні правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-процесуальний статус учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення залишається актуальним як для розгляду науковцями, так і в правозастосовній діяльності органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення.

Обумовлено це низкою обставин об'єктивного і суб'єктивного змісту. Звернемо увагу на те, що кожен учасник адміністративного провадження має відповідне процесуальне положення, яким визначається його роль, з урахуванням вимог адміністративного процесу.

Значною мірою перепоною для ефективнішого здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності, пов'язаної із захистом та відновленням порушених адміністративно-правових відносин, залишається, незважаючи на його «модернізацію» та «вдосконалення», адміністративне законодавство радянського періоду із його складнощами та суперечностями.

Дослідження адміністративно-процесуального статусу учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення дозволить виявити ті чи інші суперечності, які наявні у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення, а саме в нормах, що визначають правовий статус цих учасників.

Доволі спірними залишаються пояснення сутності понять «процес» і «процесуальна процедура» з посиланням на те, що вони, певною мірою, є близькими до послідовних процесуальних дій сторін (учасників), які спрямовані на досягнення за своїми наслідками юридично значимого результату. Водночас поняття «адміністративний процес» має ширший зміст у порівнянні з поняттям «провадження у справах про адміністративні правопорушення», адже, шляхом застосування норм адміністративного процесу, регулюванню піддається значно ширший спектр адміністративно-правових відносин, реалізація яких відбувається за участю сторін провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Сторони провадження у справах про адміністративні правопорушення, з урахуванням їх законодавчого (процесуального) визначення, привертають увагу науковців щодо їхньої класифіка-

ції. Загальне тлумачення терміна «класифікація» означає розподіл предметів, явищ або понять на класи, групи за спільними ознаками, властивостями [1, с. 300]. Водночас до змісту поняття класифікації відносять систему супідрядних класів, об'єктів конкретної галузі знань чи діяльності людини, що використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими класами і об'єктами [2, с. 371].

Беручи до уваги загальну характеристику цього терміна, розглянемо наукові підходи окремих вчених щодо класифікації учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Професор О. В. Кузьменко, розглядаючи суб'єктів адміністративного процесу, пропонує їх умовний поділ на *суб'єктів процесу (провадження)* та *учасників процесу (провадження)*. Так, суб'єкти адміністративного процесу (провадження) є носіями прав і обов'язків з реалізації процесуальної діяльності у сфері публічного управління, які здатні надані їм процесуальні повноваження реалізовувати. Як бачимо, йдеться про широкий перелік уповноважених (наділених адміністративною юрисдикцією) суб'єктів процесуальних відносин у сфері публічного управління. Водночас учасник адміністративного процесу (провадження) визначається як реально існуючий індивід адміністративного процесу [3, с. 176; 4].

Доволі широкий перелік суб'єктів (учасників провадження) адміністративного процесу (провадження) пропонує професор В. К. Колпаков, поділяючи їх на наступні групи: 1) громадяни; 2) виконавчо-розпорядчі органи та структурні частини їх апарату; 3) об'єднання громадян та їх органи, а також органи самоорганізації населення, що мають адміністративно-процесуальну суб'єктність; 4) державні службовці, службовці органів місцевого самоврядування, посадові особи, наділені адміністративно-процесуальними правами та обов'язками; 5) інші державні органи та їх посадові особи [5, с. 369; 6, с. 38–46]. Варто зазначити, що такий поділ суб'єктів (учасників) адміністративного процесу (провадження) є достатньо обґрунтованим і залишається актуальним при розгляді справ про адміністративні правопорушення, з урахуванням прав та обов'язків учасників провадження.

Професор А. Т. Комзюк, аналізуючи склад учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення та розвиток їх правового статусу, зауважує про те, що в літературі наявні різні класифікації учасників (суб'єктів) провадження. Разом з тим, вчений вважає, що найбільше практичне значення має поділ їх на дві великі групи: 1) органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення (суб'єкти адміністративної юрисдикції); 2)

особи, які беруть участь у цих справах [7, с. 623–624].

Водночас в окремих підручниках з адміністративного права питання класифікації учасників адміністративного процесу (провадження) не висвітлюється, а звертається лише увага на «посадових осіб органів виконавчої влади, інших уповноважених суб'єктів» [8, с. 210], що, певною мірою, свідчить про відсутність розгляду проблеми класифікації [9, с. 211–221].

О. А. Задихайло пропонує усіх суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення, з урахуванням їх процесуального статусу, класифікувати на наступні групи: 1) суб'єкти, що вирішують справу; 2) суб'єкти, відносно яких вирішується справа; 3) допоміжні учасники процесу [10, с. 248]. Варто зауважити про те, що запропоноване вченим групування суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення, має певну логічну послідовність та взаємодію між учасниками провадження, яка відрізняється лише їх процесуальними повноваженнями, статусом та іншими ознаками, що властиві для кожного з них.

Залишається актуальною думка В. Г. Перелюка щодо поділу учасників адміністративного процесу на зацікавлених осіб та лідируючих суб'єктів. Так, зацікавленими особами визнаються сторони, треті особи, їх представники. Як зацікавлені особи можуть виступати індивідуальні та колективні суб'єкти права. До основної категорії індивідуальних суб'єктів належать громадяни, з урахуванням їх адміністративно-процесуального статусу [11, с. 167].

Крім того, сьогодні існує доволі широкий перелік наукових пошуків, які пов'язані із суб'єктами адміністративного процесу (провадження). Зазначимо, що кожна із наявних конструкцій важлива для подальшого її вдосконалення та застосування в адміністративно-юрисдикційній діяльності уповноважених на це суб'єктів.

Для класифікації учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, з урахуванням їх процесуального статусу, варто звернути увагу на ознаки, що властиві для кожного учасника провадження, характеризуючи їх роль і місце в провадженні, а також наявність прав і обов'язків під час розгляду справи, прийняття по ній рішення та під час його виконання. До ознак, які характеризують адміністративно-процесуальний статус учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, і є підставами для їх класифікації, можна віднести:

1) соціальну сутність суб'єктів як сторін адміністративного провадження (умовно поділяються на фізичних осіб та органи (посадові особи), що уповноважені здійснювати провадження);

2) відношення суб'єктів до вчиненого адміністративного правопорушення (фізичні особи, як

носії адміністративної відповідальності, та суб'єкти, що мають повноваження застосовувати притягнення до адміністративної відповідальності);

3) визначення ролі, призначення, змісту та обсягу повноважень, які належать учасникам адміністративного провадження (суб'єкти, які мають державно-владні повноваження, та суб'єкти, які не мають таких повноважень);

4) закріплення в адміністративно-правових нормах форм і методів участі органів (посадових осіб) при розгляді справ про адміністративні правопорушення;

5) поділ учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення на основних та факультативних (до основних належать посадові особи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, особи, які притягаються до адміністративної відповідальності, потерпілі від вчинених протиправних дій (бездіяльності). До факультативних учасників провадження належать законні представники, адвокати, прокурори, перекладачі, свідки, експерти, спеціалісти, поняті);

6) наявність функціональної адміністративно-юрисдикційної компетенції владних суб'єктів (суб'єкти адміністративної юрисдикції першої інстанції, суб'єкти адміністративної юрисдикції другої інстанції, суб'єкти адміністративної юрисдикції як першої, так і другої інстанції);

7) поділ учасників адміністративного провадження за обсягом адміністративно-юрисдикційної компетенції (галузева, міжгалузева та спеціальна), реалізація якої може мати колегіальний та індивідуальний (одноособовий) зміст;

8) рівень зацікавленості у справі про адміністративне правопорушення учасників провадження: а) учасники, що мають особисту зацікавленість у вирішенні справи про адміністративне правопорушення; б) учасники, які не мають зацікавленості у результатах розгляду справи про адміністративне правопорушення;

9) наявність персональної відповідальності фізичної особи за вчинене адміністративне правопорушення із застосуванням до неї відповідного виду та розміру адміністративних стягнень.

Висновки. Узагальнюючи зазначимо, що розглянуті варіанти класифікації учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення спрямовані на з'ясування та визначення їх адміністративно-правового статусу з метою

більш поглибленої та змістовної значимості як однієї з сторін провадження.

Варто зауважити, що перелік запропонованих ознак, які характеризують учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, має тенденцію до змін, що відбуваються у законодавчій та правозастосовній діяльності при розгляді справ про адміністративні правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія – Трейд», 2012. 864с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2012. 1020 с.
3. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. Київ: Атіка, 2005. 352 с.
4. Кузьменко О.В. Курс адміністративного процесу: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 208 с.
5. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
6. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Адміністративно-деліктний процес: навч. посібник. Харків: Харків юридичний, 2012. 228 с.
7. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 668 с.
8. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Харків: Право, 2010. 624 с.
9. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
10. Задихайло О.А. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посібник. Вид. 3-тє, допов. Харків: Право, 2019. 314 с.
11. Перепелюк В.Г. Адміністративний процес. Загальна частина: навч. посібник. Чернівці: Рута, 2003. 367 с.